

Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert - 3-maandelijks ledenblad
22ste jaargang 2002- nr 1

Redactie:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert

Erevoorzitter

Veearts Robert Lievens

Voorzitter - Secretariaat

Willy De Loose

053/83.08.81

Bestuursleden:

Denderhoutem:

Edgard Huylebroek

Haaltert:

Geert Boelaert

Marc De Moyer

John Scheerlinck

Heldergem:

Roger De Troyer

William Minnaert

Kerksken:

Joris De Kegel

Documentatiecentrum:

Warandegedebouw Sint-Goriksplein 17

9450 Haaltert

Ruiladres:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert

Lidmaatschap: € 7,50

Steunend lid: € 12,00

Rek.nr. 439-5083061-63

Heemkundige Kring Groot-Haaltert

Email:

willydeloose@skynet.be

Website:

<http://come.to/heemkring>

Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar teksten. Teksten mogen overgenomen worden mits bronvermelding.

HK Haaltert is lid van het Verbond van Kringen voor Heemkunde Oost-Vlaanderen.

Redactioneel

Vooreerst onze oprechte dank aan de ruim 130 families die prachtige foto's uit lang vervlogen tijd uit het vergeelde album of uit de oude koekendoos opdiepten. Prachtige en unieke opnamen die ongetwijfeld bij heel veel familieverwanten aangename en dankbare herinneringen zullen te weeg brengen. Stilaan krijgt het geopperde idee meer vorm en zien wij al deze informatie samengebundeld in een uniek familieboek. Zonder onvoorziene obstakels trachten wij het voor te stellen eind 2002. Naast summere algemene informatie over het gezin stellen wij ook een kwartierstaat op van 3 generaties vertrekkende van de ouders op de foto.

In verband met ons Documentatiecentrum graag het volgende: talrijke leden bezorgen ons regelmatig doodsprentjes en doodsbrieven. Het hoeft niet gezegd, dergelijke documenten zijn een onschatbare hulp bij familieonderzoek. Wij koesteren jullie giften met zorg, alles wordt netjes gerangschikt en kan op een efficiënte manier geraadpleegd worden. Op het ogenblik gaat onze verzameling naar een slordige 10.000 bidprentjes.

Wij weten ook dat er bij dorpsgenoten belangrijke hoeveelheden prentjes her en der verspreid liggen. Misschien heeft niemand er belangstelling voor en een schat aan informatie kan verloren gaan. Wij stellen het volgende voor: schenk (of geef in bruikleen) uw belangrijke verzameling aan ons archief. Uw gift wordt afzonderlijk geïnventariseerd in een speciale box met een vermelding: 'Eigendom fam. X' en een eigendomsakte wordt afgeleverd. Wil de familie de verzameling terug, geen nood, alles gaat terug naar de schenker. Weet je, kom gerust even langs in het centrum, van harte welkom.

Noteer alvast in je agenda: vrijdag 19 april 2002: een hernieuwde uitgave van de Haaltertse dialectquiz, georganiseerd samen met het Df. Een nieuwigheid: naast '10 veer Oiljerters' is er een tweede gedeelte '10 veer Oiljteneir'! Wie mag zich de titel 'Beste Haaltert-kenner' toe-eigenen? Leerrijk én humoristisch!

Wat dachten jullie van de nieuwe cover? Mag wel, na twintig jaargangen. Een moderne look oogt mooi.

Dank aan de leden die hun lidmaatschap spontaan hernieuwden. In dit nummer nog even een herinnering aan hen die het nog niet in orde brachten. Doe het vandaag nog, waarvoor dank.

Heemkundige Kring.

CRIMINALITEIT IN HET LAND VAN AALST IN DE 18DE EEUW (3)

Overtredingen van politiereglementen

1.) Algemeen Overzicht

1.1. Inleiding

Ook hier volgen we de indeling die Roets maakte voor Gent¹⁷¹. We behandelen dus leegloperij en aanverwante delicten, namelijk landloperij en bedelarij. Ook de "straatpolitie", wat verboden wapendracht en dronkenschap inhoudt, wordt onder deze noemer geplaatst. Zoals Otte deed voor de kasselrij Oudburg hebben we dronkenschap enkel als delict meegeteld als het dusdanig uitdrukkelijk in het vonnis vermeld staat. Vele (geweld)misdrijven gebeurden weliswaar onder de invloed van alcohol, maar in die gevallen hebben we dit als een criminogene factor beschouwd en niet als een delict. Zoals voor de kasselrij van de Oudburg vonden we bijna geen gevallen van verboden wapendracht als strafbaar feit, hoewel uit de processen zal blijken dat velen wél gewapend rondliepen, wat verboden was bij wet (zie hiervoor het hoofdstuk over de misdaden tegen de lichamelijke integriteit)¹⁷².

Eerst is wat uitleg over het bronnenmateriaal vereist. Voor de stad Aalst zijn we veelal heel summier ingelicht over de delinquenten van deze misdaden. Dikwijls zijn de aanduidingen over leeftijd, afkomst, burgerlijke afkomst afwezig, of anderszins maar met mondjesmaat voorhanden. De uitzondering hierop wordt gevormd door de ondervragingen die op last van de hoogbaljuw van het Land van Aalst werden uitgevoerd door de burgemeester en schepenen van Aalst voor de criminele zaken. Deze beslaan de periode van 22 november 1754 tot 15 juli 1763 (en dus niet tot 1760, zoals de inventaris van Houtman vermeldt)¹⁷³. In de jaren 1750 werden de stad en de kasselrij Aalst geplaagd door een ware toevloed van landlopers en bedelaars. Dit laat het bronnenmateriaal tenminste uitschijnen. Meer dan 90 % van de beklagden die voor de burgemeester en schepenen van Aalst dienden te verschijnen in het kader van de ondervragingen, hebben zich schuldig gemaakt aan deze vergrijpen. Hierdoor vinden we dan wél sociaal-economische info over de beklagden, met eventueel hun beweegredenen, afkomst, graad van geletterdheid, enzovoort.

Deze informatie komt op een ogenblik dat we over die sociale aspecten voor het platteland slechts summier geïnformeerd worden. In de archieven van het Leenhof is de opgetekende informatie over de landloper meestal beknopt. Veelal krijgen we dan slechts de naam van de beklagde, zijn of haar afkomst en de sententie. Nu is het natuurlijk wel zo dat we ons voor de periode 1737-1760 bijna uitsluitend kunnen informeren over de criminaliteit in het Land van Aalst door middel van het criminele register van het Leenhof, wat niet zo geschikt is om ons een goed beeld te vormen over de delinquenten in de desbetreffende periode¹⁷⁴. De rollen van deze kasselrijrechtbank geven ons voor de tijdsspanne 1700-1737 meer gegevens doordat we dan veelal ook de vooronderzoeken tot onze beschikking hebben. Wat de situatie 1760-1795 betreft, zijn we dan weer, voor wat een aantal gevallen betreft, beter geïnformeerd door de procesdossiers die nog bewaard zijn over de delinquenten die verschenen voor het Leenhof. Let wel, sommige vagebonden vonden we niet terug in het crimineel register en het vonnissenboek van het Leenhof en omgekeerd¹⁷⁵. Bij de

¹⁷¹ ROETS A. M., *op.cit.*, p. 42.

¹⁷² Zie OTTE E., *op.cit.*, pp. 63-64.

¹⁷³ S. A. A., SA, nr. 1118.

¹⁷⁴ S. A. A., LvA, nr. 13402.

¹⁷⁵ S. A. A., LvA, nrs. 13402 en 13732.

uiteenzetting die nu volgt, zal trouwens regelmatig verwezen worden naar de vorm en waarde van de bronnen en de implicaties die dit heeft voor de bekomen resultaten.

1.2. Stad Aalst

Hieronder volgen de aantallen en procentuele aandelen van de overtredingen van politiereglementen voor de verschillende periodes:

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1700-1709	4	6,3
1724-1729	-	-
1730-1735	1	6,2
1736-1741	24	42,8
1742-1747	15	75,0
1748-1753	25	80,6
1754-1759	83	79,8
1760-1765	9	45,0
1766-1771	2	10,5
1772-1777	8	28,5
1778-1783	6	37,5
1784-1789	4	28,5
1790-1795	2	10,0
Totaal	183	

Het geringe aandeel tijdens de Spaanse Successieoorlog valt op, althans wat de optekening betreft. Mogelijk was het beteugelen van de vele vermogensmisdrijven in die periode (ten dele door toedoen van een zwervende deserteur) een materie die het gerecht meer aanbelangde.

Terwijl we geen indicaties aangaande deze delicten hebben voor de jaren 1724-1729, neemt het aandeel al dadelijk een flink percentage in voor de periode daarna. Bedelarij en landloperij manifesteren zich vooral vanaf het jaar 1739 en volgende. Als we de prijzen van granen en andere levensmiddelen te Zottegem op dat moment mogen doortrekken voor de hele regio, dan manifesteerde er zich een bruuske prijsstijging voor de jaren 1739 en vooral 1740¹⁷⁶. Dit zal hoogstwaarschijnlijk voor een parallelle toename van het pauperisme en de daaraan verbonden gevolgen, zoals landloperij en bedelarij, gezorgd hebben. Wie het in normale tijden al niet breed had, werd nu gedwongen tot bedelen en landlopen¹⁷⁷. Dergelijke toestanden gelden trouwens eveneens voor het Land van Aalst.

De Oostenrijkse Successieoorlog en de nasleep ervan is verantwoordelijk voor een enorme toename der aantallen, met een absolute piek voor de periode 1748-1753 en, in iets mindere mate, 1754-1759. Misschien dat de hypothese van Otte, namelijk dat een crisis de landlopers en de bedelaars naar de steden drijft, hier wel opgaat. Dit gaat dan ook nog gepaard met werkloosheid onder het soldatenvolk na een oorlogsperiode, wat hen doet zwerven door het land¹⁷⁸.

Voor de rest van de periode zien we het aandeel gestaag dalen, wat misschien in verband kan gebracht worden met de verminderde attentie van het gerecht hiertegen.

¹⁷⁶ VERLINDEN C., SCHOLLIERS E., Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XIV°-XIX° eeuw), deel II, Brugge, De Tempel, 1965, p. 498.

¹⁷⁷ JONGBLOET-VAN HOUTTE G. M. A., Het hongerjaar 1740, in Spiegel Historiae, I (1966), 3, p. 163.

¹⁷⁸ OTTE E., op.cit., p. 73.

1. 3. Land van Aalst, 1700-1759

De volgende verhouding doet zich voor:

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1700-1704	2	100
1705-1709	4	14,2
1710-1714	2	14,2
1715-1719 ¹⁷⁹	2	22,2
1720-1724	67	75,8
1725-1729	14	66,6
1730-1734	20	68,9
1735-1739	7	50,0
1740-1744	24	42,8
1745-1749	34	50,0
1750-1754	29	76,3
1755-1759	11	68,7
Totaal	216	

Voor deze eerste periode van de kasselrij moeten we zeker rekening houden met de aard en waarde van het archiefmateriaal. Aangezien in de eerste periode slechts één individu moet voorkomen wegens landloperij en bedelarij¹⁸⁰, is het niet verwonderlijk dat we zulke waarden hebben.

We moeten voor ogen houden dat we hoogstwaarschijnlijk met een (serieuze) onderschatting van deze delicten te maken hebben als we ons richten op de rollen van het Leenhof. Voor wat de zigeunervervolging betreft zijn de gegevens beperkt. Desmet vond van deze etnische groep slechts een zeer klein aantal terug in de archieven van het Leenhof. Dit is te wijten aan de bevoegdheid van de kasselrijrechtbank, die slechts recht mocht spreken over de zigeuners welke opgepakt waren op de grote wegen. Ook is Desmet de mening toegedaan dat de meeste processen van zigeuners op een mondelinge en beknopte wijze werden afgehandeld¹⁸¹. Wellicht gaat dit laatste ook op voor de “gewone” vagebonden en bedelaars.

Ook met de zwakte van het politioneel apparaat dient men rekening te houden, zeker voor wat de beteugeling van overtredingen van politiereglementen betreft. Bousserly vond voor de kasselrij van de Oudburg dat de ordonnanties van hogerhand niet het gewenste resultaat opleverden, door een gebrek aan ijver om tot de arrestatie van een landloper en/of bedelaar over te gaan. Men was zich bewust van het feit dat de kosten van het onderzoek hoog konden oplopen. De inschakeling van de plattelandsbevolking voor de patrouilles leverde niet veel resultaat op, want ze waren bevreesd voor represailles van de ontsnapte gevangenen of van hun kompanen¹⁸².

Ook een andere reden had gevolgen voor de vervolging van zwervers in de kasselrij: het financiële aspect. Begin januari 1730 moet de stadhouder van Aalst zijn beklag gedaan hebben over het feit dat hij instond voor het grootste gedeelte van de gerechtskosten van de vagebonden en zigeuners

¹⁷⁹ Met geen gegevens voor de jaren 1717 tot en met 1719.

¹⁸⁰ S. A. A., LvA, nr. 13398, fol. 35-37.

¹⁸¹ DESMET L., *op.cit.*, p. 14.

¹⁸² BOUSSERY K., *Studie van het fenomeen vagebondage op de kasselrij Oudburg in de 18^e eeuw, met een comparatieve aanvulling van de 2^e helft van de 17^e eeuw*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatverhandeling), 1986, p. 187.

die waren opgepakt op het platteland. Daarom besloot men zoveel mogelijk processen te vermijden, wat strikt gerespecteerd werd¹⁸³.

Voorts was er een bevoegdheidsconflict in de regio, wat eveneens een mogelijke verklaring geeft voor een inefficiënte vervolging. Vanaf het begin van het jaar 1716 sleepte er een bevoegdheidsconflict aan tussen de schepenen van de stad Aalst enerzijds en de stadhouder en leenmannen van het Leenhof anderzijds. De rechtspraak over de opgepakte vagebonden werd betwist. Het grootste knelpunt vormde echter het financiële aspect van de zaak, met het gevolg dat geen van beide partijen wou berechten. De Aalsterse schepenen kregen toelating van de vorst om de vagebonden te vervolgen tot er een oplossing was gevonden. In september 1716 leek de zaak van de baan: de stadhouder en leenmannen dienden de landlopers te beoordelen die door de dorpspatrouilles waren binnengebracht. Er was echter een financieel addertje onder het gras: de stadhouder en de schepenen poogden de gerechtsonkosten van de vervolgingen af te schuiven op het kasselrijbestuur en ze hadden de vorst hierover ingelicht. Op deze wijze wensten ze hun gelijk te halen voor de uitspraak er kwam, die de Raad van Vlaanderen in het proces, aangespannen door datzelfde kasselrijbestuur, diende te leveren¹⁸⁴. Al deze ontwikkelingen zullen een goede rechtsvervolging tegenover vagebonden en zigeuners zeker in de weg gestaan hebben.

Als we nu terugkeren naar de cijfers van het Leenhof, dan zien we hoe in de volgende periodes het procentuele aandeel van de overtredingen der politiereglementen gestaag toeneemt, om een eerste piek te bereiken in 1720-1724. Enerzijds is dit waarschijnlijk te wijten aan de nasleep van de Spaanse Successieoorlog. Voor een ander deel ligt de verklaring ook bij de “zigeunergolf” in het Land van Aalst die Desmet in haar onderzoek vond. In 1723 alleen al moeten er 303 zigeuners opgepakt zijn, wat slechts een gedeelte van het ware aantal moet geweest zijn. Het college van het Land van Aalst laat dan weten dat het platteland als het ware overspoeld wordt door grote benden vagebonden, waaronder zigeuners, die stelen, stropen en de inwoners bedreigen met brandstichting, waarvan ze trouwens ook vaak het slachtoffer zijn¹⁸⁵.

De jaren 1722-1726 vertoonden de grootste concentratie van zigeuners in de kasselrij. De vele verrichte arrestaties waren het gevolg van een goede samenwerking tussen de plaatselijke gerechtsofficieren en patrouilles en het leger en de “rode roede”¹⁸⁶ anderzijds. Deze tijdsspanne beschouwt Desmet als de “heidense” jaren. De zigeuners, opgepakt in het Land van Aalst tussen 1723 en 1727, maken de helft uit van alle zigeunervonnissen die gevoerd werden voor de Provoost¹⁸⁷. We moeten wel rekening houden met het feit dat van het totale aantal zigeuners die een vonnis van het Leenhof kregen voor de periode 1715-1725, slechts een beperkt aantal in de archieven van het Leenhof zijn weer te vinden (30 van de 398)¹⁸⁸. Van de overgrote meerderheid is dus geen schriftelijke neerslag weer te vinden in de archieven van de kasselrijrechtbank. Desmet meent dat dit, zoals reeds vermeld, te wijten is aan de verbale en beknopte rechtspraak die de leenmannen hoogstwaarschijnlijk hanteerden. Ongeveer 123 individuen van deze groep moeten eerst een aantal dagen, zelfs maanden hebben vastgezeten in de gevangenis te Aalst, vooraleer verbannen te worden¹⁸⁹.

¹⁸³ DESMET L., *op.cit.*, p. 207.

¹⁸⁴ DESMET L., *op.cit.*, p. 187-188.

¹⁸⁵ DESMET L., *op.cit.*, p. 193.

¹⁸⁶ De benaming van de compagnie van de Provoost-Generaal van het Hof en van de Nederlanden. Zie ook het hoofdstuk rechtbanken.

¹⁸⁷ DESMET L., *op.cit.*, p. 233-234.

¹⁸⁸ S. A. A., LVA, nr. 13401.

¹⁸⁹ DESMET L., *op.cit.*, p. 207.

Daarna zien we een geleidelijke daling van het aandeel van zwervers. Hieruit zomaar besluiten dat we met een daadwerkelijke daling te maken hebben zou voorbarig zijn. Waarschijnlijk is de onwil tot vervolging vanwege de Aalsterse stadhouder in 1730 hier de oorzaak.

Vanaf de jaren 1740 gaan de aantallen weer in stijgende lijn, ditmaal door de Oostenrijkse Successieoorlog en de nasleep ervan. Zoals we reeds in het hoofdstuk over de vermogensdelicten vermeldde, vinden we vooral in de eerste jaren van het decennium 1740-1749 een groot aantal zwervers onder de dieven en inbrekers. De stijging zet zich door tot de eerste jaren van 1750, om daarna in zekere mate te dalen. De hypothese van Otte, namelijk dat het gerecht misschien in de eerste plaats de ongewenste landlopers wenste te verjagen en de aandacht minder op andere delicten toespitste, kan natuurlijk ook gelden¹⁹⁰. Deze hypothese wordt zelfs gestaafd door het verzoek van de gedeputeerden op 21 oktober 1749 aan de vorst om een compagnie van 33 patrouillerende wachten op te richten om het Land van Aalst te zuiveren én vrij te houden van vagebonden. De vervolging van deze groepen gebeurde toch al op kosten van de generaliteit en de oprichting van dergelijke compagnieën zou een besparing opleveren. In de kasselrij van de Oudburg en die van het Brugse Vrije waren dergelijke wachten trouwens reeds actief¹⁹¹.

Toch moeten deze compagnieën niet al te effectief hebben opgetreden en hebben we daarom hoogstwaarschijnlijk een onderschatting van de landloperij als we ons baseren op de archieven van de kasselrijrechtbank. Toen de regering aan de gedeputeerden uitleg vroeg over de wachten in 1751, was de balans negatief. Er liepen in de kasselrij dagelijks 1208 mannen de wacht zonder veel zoden aan de dijk te brengen. Ze waren duur en brachten hun tijd meer door in de herbergen dan feitelijk wacht te lopen. Ze waren bovendien bevreesd voor de vagebonden en vielen eerder de eerbare burgers lastig. Er werd melding gemaakt van het grote aantal landlopers die vele diefstallen pleegden. Zo had men in de kerken van Edelare en Melden ongestraft diefstallen kunnen plegen. Het was juist omwille van deze gebrekkige resultaten inzake de vervolging van landlopers dat de gedeputeerden besprekingen aanknoopten met de regering omtrent de installatie van een compagnie provoosten¹⁹².

1. 4. Land van Aalst 1760-1795

De volgende evolutie doet zich voor:

Periode	Aantal	Procentueel aandeel
1760-1765	32	26,6
1766-1771	12	13,7
1772-1777	23	15,8
1778-1783	38	24,2
1784-1789	31	14,4
1790-1795	18	11,5
Totaal	154	

Ook hier is waakzaamheid geboden: de gerechtelijke bevoegdheid van het Leenhof is immers uitgebreid. Er komen dus meer delicten én van een andere aard voor het Leenhof dan in het voorgaande tijdvak. Het grootste percentage doet zich voor in de eerste tijdsspanne, om daarna te dalen. De merkwaardige vaststelling die Otte vond voor de Oudburg, namelijk een stijging van de

¹⁹⁰ OTTE E, *op.cit.*, p. 73.

¹⁹¹ VAN ISTERDAEL H., *Land van Aalst...*, p. 430.

¹⁹² VAN ISTERDAEL H., *Inventaris...*, pp. 90-91.

vermogensdelicten als het percentage landlopers en bedelaars daalt (en omgekeerd)¹⁹³, manifesteert zich ook in het Land van Aalst (zie hiervoor ook het hoofdstuk over de vermogensdelicten). De toename in de periode 1778-1783 is, zoals we verderop nog zullen zien, een gevolg van een gestegen percentage van bedelende autochtonen. De daling die erop volgt, is dan weer voor een groot deel te wijten aan de (vermogens)delicten van de bende van Jan De Smet. De verdere daling voor het laatste tijdvak lijkt grotendeels te verklaren door de beteugeling van de opstandelingen die ageerden tegen de omverwerping van het Oostenrijks gezag (zie hiervoor verderop in deze verhandeling).

2.) Soorten delicten

2.1. Leegloperij

Onder deze noemer plaatsten we de “nietsnutten”. We vonden slechts één proces van die aard en zelfs dit is nog onder voorbehoud. In 1739 dienen 3 kerels wegens “*insolventien*” voor de Aalsterse schepenbank te verschijnen. We menen dat het om nietsnutten gaat wanneer we het vonnis bekijken: ze dienen God en het gerecht om vergeving te vragen en moeten een ambacht leren en bij het gerecht hierover elke drie maanden verslag uitbrengen¹⁹⁴. Dit voorval is eerder uitzonderlijk; mogelijk was de publieke aanstoot die deze daders gaven zo groot dat de vierschaar besloot op te treden. Het Leenhof had tot 1759 geen bevoegdheid over deze materie en lijkt er na 1760 geen aandacht aan geschonken hebben. Let wel, het gerecht beschouwde landlopers, bedelaars en andere verdachten dikwijls als luilakken en leeglopers! Veelal staat bij het vonnis of de ondervraging van een landloper of bedelaar dat men zich aan deze vergrijpen bezondigde, dat de delinquent(e) “*gesont van lijf ende leden*” was, maar toch liever tijd en moeite stak in landlopen en bedelen.

2.2. Dronkenschap

Hiervan werden vier mannen voor het Leenhof en één vrouw voor de Aalsterse schepenbank beticht. Let wel, bij de mannen was dit steeds in combinatie met geweldsdelicten en/of vermogensdelicten. Voor de stad Aalst werd de genaamde Maria Liqueur, naast haar dronkenschap, beticht van een “*schandaleus*” leven en bedelen. Op 6 februari 1786 kreeg ze hiervoor één maand cel op water en brood, waarbij haar zwangerschap als een verzachtende omstandigheid gold. Op 21 juni werd ze wegens dezelfde feiten veroordeeld tot één jaar Correctiehuis¹⁹⁵. Het lijkt weinig aannemelijk te zijn dat zij de enige was, die voor openbare dronkenschap (en andere feiten) vervolgd werd. Het feit dat ze haar als onbetamelijk voordeed én een vrouw was, zal waarschijnlijk een rol gespeeld hebben in de beoordeling.

2.3. Verboden Wapendracht

Maar één geval werd gevonden voor dit vergrijp, namelijk ene Jan Triest (niet te verwarren met de andere) die met twee kornuiten diende voor te komen wegens landlopen en verscheidene

¹⁹³ OTTE E., *op.cit.*, p. 73.

¹⁹⁴ S. A. A., SA, nr. 1119, fol. 20.

¹⁹⁵ S. A. A., SA, nr. 1119, fol. 100 en fol. 104.

vermogensdelicten. Bij zijn vonnis lezen we dat hij zich hieraan schuldig had gemaakt ten tijde van zijn arrestatie¹⁹⁶.

2.4. Landloperij en Bedelarij

Deze twee vormden de absolute meerderheid bij de overtredingen van de politiereglementen. We constateren de volgende verhoudingen:

Delict	Aantal mannen	Aantal vrouwen	Procentueel Aandeel
Landloperij	169	100	51,9
Bedelarij	160	89	48,1

De materie lag gevoelig bij de (centrale) overheid, wat zijn weerspiegeling vond in de talrijke ordonnanties die in dit verband werden uitgevaardigd, vooral in de eerste helft van de 18^e eeuw (16) en in mindere mate in de tweede helft (7). Veelal waren dit echter niet meer dan kortstondige acties naar aanleiding van krijgsverrichtingen¹⁹⁷.

Een eerste ordonnantie van de 18^e eeuw in dit kader is die van 21 augustus 1702. De verplichting tot het houden van patrouilles en wachten op het platteland en in de open steden werd opgelegd, om een einde te maken aan het geweld van de vijand, kwaaddoeners en landlopers. Iedere valide man tussen de 18 en 65 jaar moest hieraan om de 10 dagen deelnemen, exclusief de adel en de geestelijkheid. In geval van weerstand diende men de alarmklok te luiden, wat ook de naburige dorpen verplicht waren te doen, om aldus alle weerbare mannen op te trommelen. Wie geen geldig paspoort of certificaat kon voorleggen (zie ook hieronder) werd gearresteerd en overgeleverd aan de gerechtsofficier, commandant of gouverneur van de meest nabije stad. Hoteliers en herbergiers mochten hen geen toegang verschaffen en schippers kregen verbod om hen te vervoeren¹⁹⁸.

Men stoorde zich echter weinig aan dergelijke verordeningen, getuige hun regelmatige herhaling, waarin men er trouwens op wees dat de gewenste resultaten niet behaald werden¹⁹⁹. De patrouilles lokten eveneens niet veel enthousiasme uit: kinderen, gebrekkigen en oude mannen namen de plaats in van de weerbare krachten²⁰⁰.

In de wetgeving van de 18^e eeuw komen wel enkele elementen naar voor die wijzen op een aanvulling van het repressief-politionele met maatregelen die de opsporing dienden te optimaliseren. Zo ging men bepaalde groepen registreren. De armen werden op lijsten geplaatst in hun parochie van oorsprong en mochten alleen bedelen als ze voorzien waren van een bedelteken. De magistraten maakten lijsten van minderbedeelden die recht op bijstand hadden en de verhuurders deden dit voor hun huurders. Deze papieren dienden ze aan het gemeentebestuur te overhandigen. De organisatie van de armenzorg was immers in handen van het lokale bestuur. Maar enkel de eigen armen diende men te onderhouden door middel van armentafels en aanvullende belastingen, de zwervende vreemdelingen moesten uitgewezen worden.

Het gebruik van certificaten en paspoorten gold in de 17^e eeuw alleen voor de militairen en werd in 1702 verplicht gemaakt voor alle reizigers. De burgers konden dit kopen bij het plaatselijk

¹⁹⁶ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 128-133.

¹⁹⁷ LIS C., SOLY H., VAN DAMME D., *Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914)*, Leuven, Kritak, 1985, p. 111.

¹⁹⁸ R. O. P. B. A., deel I, pp. 163-164.

¹⁹⁹ BOUSSERY K., *op.cit.*, p. 18.

²⁰⁰ VANHEMELRYCK F., *Bijdrage tot de studie van...*, p. 366.

bestuur en de soldaten dienden zich hiervoor tot hun oversten te wenden. Men wilde dus de identificatie van landlopers en illegale bedelaars vergemakkelijken. Wie dit document niet had, gold als strafbaar. Depreeuw stipt aan dat al deze wetten en verordeningen die uitgevaardigd werden in het Ancien Régime slechts zelden op een daadwerkelijke uitvoering konden rekenen²⁰¹. Het paspoort moest de politie gedurende de klopjachten in staat stellen om het spreekwoordelijke kaf van het koren te scheiden, maar deze documenten werden zonder veel toezicht en tegen geringe betaling afgeleverd door de stadsoverheden²⁰².

De 18^e eeuw wordt eveneens gekenmerkt door een hervorming van de bijstand. Hierin kan men twee fasen onderscheiden. De eerste loopt van 1770 tot 1780, de tweede behelst de hervormingsplannen van Jozef II (1780-1789). De eerste periode wordt gekenmerkt door een conflict tussen twee meningen aangaande het verlenen van bijstand. Vilain XIII, Aalstenaar, vertegenwoordigde de stroming die opsluiting van verschillende groepen behoeftigen als de oplossing zag, waarmee hij zich in de traditie van de tuchthuisbeweging plaatste. Onder zijn impuls zou het Provinciaal Correctiehuis te Gent tot stand komen in 1773. Taintenier was dan weer de pleitbezorger van de huisbijstand waarbij men de bestaande lokale voorzieningen wil centraliseren, om zo hun werking te optimaliseren. De hervormingsplannen van Jozef II beperkten zich tot reorganisatie van bestaande voorzieningen²⁰³. Deze punten zullen verder besproken worden in het hoofdstuk over de bestraffing.

Laten we nu terugkeren naar de toestand van de bedelarij en landloperij in de besproken regio. Het hoe en waarom van deze delicten zullen we nu bespreken.

2.5. De verklaringen voor rondzwerven en bedelen

Deze waren divers van aard. Toch konden we slechts voor een klein deel van de zwervende en bedelende populatie een daadwerkelijke reden terugvinden voor hun gedrag, als we het delict banbreuk niet meetellen. Velen hielden zich immers niet aan de termijn of de reikwijdte van hun verbanning, die in (het Land van) Aalst of elders tegen hen was uitgesproken. Dit bespreken we hier echter niet, aangezien banbreuk een misdrijf tegen de openbare orde is. In een volgende punt zullen we de delicten behandelen aan dewelke de landlopers zich schuldig maakten.

Waarom we geen daadwerkelijke reden voor hun handelingen konden terugvinden voor een groot deel der landlopers en bedelaars is te wijten aan het bronnenmateriaal. Dikwijls kreeg de delinquent(e) slechts een kort en bondig proces en vinden we, zoals reeds vermeld, slechts de naam, eventueel met afkomst en/of enige aanwijzing over de burgerlijke stand of sociaal-economische hoedanigheid, en daarmee is de kous af. Toch kunnen we de volgende verklaringen geven. Hierbij moeten we zeker voor ogen houden dat het om hun eigen verklaringen ging, die niet noodzakelijk met de waarheid strookten. Behalve voor (vermeende) deserteurs ging men niet zo vaak controleren of hun bekentenissen wel klopten, zeker niet als het alleen om landloperij of bedelen ging.

2.5.1. Doortocht naar huis of werk

Dit was de reden die opgegeven werd in zeven gevallen. Op hun doortocht en zonder de nodige papieren werden sommigen beschouwd als zwervers. Remond Delmond en zijn vrouw Marie Van

²⁰¹ Zie voor dit alles: DEPREEUW W., Landloperij, bedelarij en thuisloosheid, Leuven, Universitaire Pers, 1988, pp. 141-142.

²⁰² VAN HEMELRYCK F., art.cit., p. 380.

²⁰³ DEPREEUW W., op.cit., p. 152.

Den Bossche, beiden afkomstig van Nederland, kwamen voor het Leenhof op 21 december 1753. Zij werkten respectievelijk als knecht en als spinster bij de landslieden en wensten bij de broer van Remond in Sluis te gaan. Ze werden vrijgelaten met de vermaning om in het vervolg een paspoort bij te hebben²⁰⁴. Dit is natuurlijk een geval van vermeende landloperij. Maar ook aan echte overtredingen van politiereglementen maakte men zich schuldig. Jacobus Van Outrijve was op doortocht naar Ieper, waar zijn ouders een stoffenwinkel hadden. Hij moet blijkbaar berooid geweest zijn, want toen hij in Aalst kwam, ging hij de bedeltoer op²⁰⁵.

2. 5. 2. Werkloosheid

Dit was dé oorzaak bij uitstek voor rondzwerven en bedelen. Eén der belangrijkste oorzaken van ellende in het Ancien Régime was de gedwongen of gedeeltelijke werkloosheid waaraan een gedeelte der bevolking blootstond²⁰⁶. Voor de Oudburg vond Boussey dat dit inderdaad de voornaamste reden was om rond te zwerven²⁰⁷. Zeker voor wat de laatste jaren van de zeventiger en de eerste van de tachtiger jaren betreft, vinden we voor het Land van Aalst dat dit een aanleiding gaf tot het overtreden van politiereglementen (voornamelijk bedelen buiten de eigen gemeente), maar dan nu veelal door de autochtonen bedreven. Vooral handwerkers en textielarbeiders waren gedwongen om zich hiertoe te verlagen. Leonard van Mallegem uit Nukerke verkeerde in deze situatie: hij had geen werk en diende een vrouw en vijf kinderen te onderhouden. Dit was tenminste de uitleg die hij gaf toen hij de reden moest geven waarom hij te Mater aan het bedelen was²⁰⁸.

De grote openbare werken in de Zuidelijke Nederlanden van de 18^e eeuw trokken heel wat werkwilligen aan. In het Oostenrijkse tijdvak werden niet alleen de natuurlijke waterwegen aanzienlijk verbeterd, maar ging de aandacht ook uit naar de grote wegen die de transitohandel konden bevorderen. Een voorbeeld van deze openbare werken vinden we in de jaren 1749-1753, als de waterweg, die van Oostende vertrok en langs de vaarten naar Brugge en Gent de Schelde en de Rupel bereikte nog verlengd met een kanaal naar Leuven. Het einde van dergelijke werken zorgde steeds voor een toename van de leeglopers, iets wat tevens een stijging van de criminaliteit impliceerde²⁰⁹. Pierre Lebleu en Jean Du Moulin werden op 16 november 1757 opgepakt te Aalst. Ze waren beiden deserteurs, respectievelijk uit het Hollandse en het Franse leger. Pierre had naar eigen zeggen nog gewerkt aan het Leuvense kanaal en aan de werken te Gent (aan de Coupure), Jean aan die van Brugge en Oostende²¹⁰. Jan Verschuere was uit zijn woonplaats (Izegem) vertrokken om werk te vinden bij de nieuwe weg die aangelegd werd tussen Dendermonde en Asse, maar hij was er niet gewent. Dit was alleszins de uitleg die hij gaf aan het Leenhof in 1787²¹¹.

Hier moet ook gewezen worden op de precaire situatie van de seizoenarbeiders. Een groot deel van het jaar bleven ze werkloos en trokken ze door het land als hulpbehoevende individuen²¹². Voor de situatie in de regio vonden we meermaals dat men in de zomer als vlaswerker of seizoenarbeider zonder meer diende, dikwijls in de (Nederlandse, voornamelijk de streek van

²⁰⁴ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 174.

²⁰⁵ S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 108-112.

²⁰⁶ VAN HEMELRYCK F., *Ellendelingen voor galg en rad (1400-1800)*, Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1984, p. 175.

²⁰⁷ BOUSSERY K., *op.cit.*, p. 189.

²⁰⁸ S. A. A., LvA, nr. 13988.

²⁰⁹ VAN HEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 179.

²¹⁰ S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 128-137.

²¹¹ S. A. A., LvA, nr. 14111.

²¹² VAN HEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 176.

Cadzand) polders, en in de winter veroordeeld was tot de bedelstaf. Op 23 november 1722 komt een groep van acht volwassenen en drie kleine kinderen voor het Leenhof, die twee dagen daarvoor opgepakt waren te Denderhoutem.

Het ging om ene Jean Guillaume Du Pont, zijn vrouw, zijn zoon en diens echtgenote, zijn zuster, zijn twee dochters (waarvan één een soldatenweduwe was) en een jong meisje, voor wat de volwassenen betrof. Jean had lange tijd als soldaat gediend in de Spaanse en Franse troepen en nu verdiende hij de kost door met zijn familie 's zomers in de polders te werken. In de winter daarentegen waren ze op de bedelstaf aangewezen. Op 24 november 1722 werd hun opgedragen om de stad en het Land van Aalst binnen de 48 uur te verlaten. Op 7 december stond de hele groep echter weer voor het Leenhof. Jean verklaarde met de bende twee à drie dagen in de omgeving van Gent gezworven te hebben. Daarna trokken ze vier à vijf dagen rond in de buurt van Zottegem. Toen ze richting Oudenaarde wensten te gaan, hield de wacht van Brijvelde hen tegen. Ze hadden één nacht in de gevangenis van Zottegem moeten doorbrengen, zonder iemand schade berokkend te hebben of zelfs maar om voedsel gevraagd te hebben. Du Pont beklagde zich bitter over het feit dat ze overal werden weggejaagd. Aangezien hij van militaire komaf was en er zelf één geweest was, vroeg hij om dit privilege te mogen opeisen om zodoende met zijn familie langs de wegen te bedelen. In het andere geval vroeg hij of er niet in een werkplaats voorzien kon worden opdat zijn familie de kost kon verdienen. Er werd bepaald dat ze de regio dienden te verlaten, maar gedurende 24 uur mochten bedelen om in hun levensonderhoud te voorzien. Ze mochten echter zeker niet de indruk geven zigeuners te zijn²¹³. Deze beslissing werd ingegeven omdat de zigeunervervolging die in het Land van Aalst woedde, in volle hevigheid aan de gang was (zie tevoren).

Uit dit voorbeeld en het vorige merken we ook duidelijk hoe ontslagen militairen en deserteurs, of volk dat met de militairen optrok, het leger van zwervers dikwijls noodgedwongen vervoegden en maar moeilijk aan de bak konden komen met hun ongekwalificeerde (seizoen)arbeid. Vooral tijdens en na de Successieoorlogen zien we dit, dus als het einde van de krijgsverrichtingen voor een toegenomen aantal werkloze soldaten zorgde. Dikwijls zagen ze in zwerven, bedelen en vermogensmisdrijven de enige mogelijkheden tot overleven. Een voorbeeld in dit verband is dat van Andries Jacobs. Naar eigen zeggen had hij gedurende 16 à 17 jaar als soldaat gediend bij de Brandenburgse regimenten en verdiende hij de laatste vier jaar de kost als wagenknecht. Hij was opgepakt met Annemarie Boddevijns, een soldatenvrouw, wiens echtgenoot (een Engels soldaat) te Gent gekazerneerd lag. Ze dienden in 1710 voor te komen wegens "*schandaleuse conversatieen*", landloperij en diefstal²¹⁴.

2. 5. 3. Ziekte, handicap of hoge leeftijd

Lichamelijke onvolkomenheden, ziekte of gebrekkigheid vormden in het Ancien Régime een quasi onoverkomelijke handicap²¹⁵. Cameron vond voor de Franse streken van de Guyenne en de Auvergne dat vele vagebonden die voor het gerecht dienden te verschijnen te kampen hadden met medische problemen, wat het voor hen des te moeilijker maakte om te ontsnappen uit hun moeilijke situatie²¹⁶.

²¹³ S. A. A., LVA, nr. 13400, fol. 127-132.

²¹⁴ S. A. A., LVA, nr. 13398, fol. 49-56.

²¹⁵ VANHEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 180.

²¹⁶ CAMERON I. A., *Crime and repression in the Auvergne and Guyenne, 1720-1790*, Cambridge, University Press, 1981, p. 165.

In twintig gevallen gaven de bedelaars en landlopers dit op als reden voor hun gedrag. In vijf gevallen betrof het een aandoening aan de ledematen, twee waren getroffen door (gedeeltelijke) blindheid, in drie gevallen betrof het een ziekte. Joos Librecht was blind aan één oog en halfblind aan het andere; één van zijn kompanen, Jozef Van der Haeghen, was “*gheincommodeert van Sinte Marcoen*”²¹⁷. Peter Stallens uit Brugge was vroeger een handelaar in vis en gevogelte, maar was door last aan het been veroordeeld tot de bedelstaf²¹⁸.

Nogal wat handicaps kwamen voort uit oorlogsinvaliditeit. Frans Rubens zwierf rond met vrouw en kind en bedelde “*mits hij geestropieert in sijnen lincken arm in den dienst van Hare Majesteijt*” was²¹⁹. In enkele gevallen was de hoge ouderdom de reden van een marginaal bestaan. Cornelis Custenborgh was vroeger timmerman, maar door zijn hoge leeftijd (76 jaar) tot bedelen en zwerven gedoemd. Op de vraag waarom hij Brussel verlaten had en niet van de plaatselijke armentafel wenste te genieten, antwoordde hij dat hij zijn vier zonen niet tot last wenste te zijn²²⁰.

Toch was niet iedereen door deze kwalen werkelijk getroffen. We vonden ook enkele gevallen waar men een valse ziekte of handicap aanwendde om de vrijgevigheid van het volk op te wekken. Jan Frans Versteven werd ervan beticht medelijden te willen opwekken door op krukken te gaan, maar beweerde zelf last te hebben van een “incomoditeyt” in de hiel. Ernest Jan Van de Velde, zijn kornuit, bekende al een jaar lang zijn linkerhand in de vest genaaid te hebben om aldus eveneens medelijden op te wekken²²¹.

2. 5. 4. Armoede

Deze factor hangt natuurlijk samen met werkloosheid, maar we rangschikken onder deze noemer die gevallen die dit als expliciete reden opgeven. Helena Josefa Koekelbergh verdiende de kost met kousen te breien, maar diende haar woonst te Gent te verlaten om te zwerven en te bedelen, hiertoe gedwongen door haar kleine loon²²². Lieven Monschoer uit Leeuwergem bedelde om zijn vrouw en vier kleine kinderen te voeden, want na de harde winter was alles “verleirt”²²³. Niet altijd was de vermelde reden voor de armoede ook strokend met de werkelijkheid. Cornelis Van Audenhove was zijn verbanning uit de Oostenrijkse Nederlanden, te Ath tegen hem uitgesproken, aan de spreekwoordelijke laars aan het lappen toen hij werd opgepakt en voor het Leenhof diende te verschijnen. De eerste straf was hem opgelegd omdat hij aalmoezen vroeg onder het valse voorwendsel dat zijn huis was afgebrand²²⁴.

2. 5. 5. Handelsactiviteiten

Wie rondtrok voor handelsdoeleinden was natuurlijk geen echte landloper, maar kon wél als dusdanig beschouwd worden of zich overgeven aan bedelen. Immers, ook handelsactiviteiten kennen hun hoog-en laagconjuncturen²²⁵. Jacob Laverus hield zich sedert enige jaren bezig met de verkoop van hazenvellen. Hij had zijn woonplaats, Brugge, verlaten na de dood van zijn vrouw. Hij was te voet van Halle gekomen en had zijn voeten letterlijk stuk gelopen. Te Oubraken

²¹⁷ S. A. A., LvA, nr. 13933.

²¹⁸ S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 1-2.

²¹⁹ S. A. A., LvA, nr. 13976.

²²⁰ S. A. A., LvA, nr. 13985.

²²¹ S. A. A., LvA, nr. 14147.

²²² S. A. A., SA, nr 1118, fol. 268-272.

²²³ S. A. A., LvA, nr. 14062.

²²⁴ S. A. A., LvA, nr. 13816.

²²⁵ ROUSSERY K. on cite n 60

gekomen, vroeg hij aan de huizen om een boterham, wat voor de marechaussee reden genoeg was om hem op te pakken²²⁶.

2.5.6. Bedevaart

Twee gevallen vonden we, waarbij men dit als reden opgaf voor het rondzwerven. Telkens ging het om mensen die, naar eigen zeggen door economische tegenspoed gedwongen, op deze wijze de kost verdienden. Lambert Claris gaf dit in 1759 als motivatie op. Dertien jaar geleden was zijn winkel te Ieper in de as gelegd en nu verdiende hij zijn brood met bedevaarten te ondernemen voor inwoners uit de streek van Brugge en Ieper²²⁷.

2.5.7. Gescheiden van de partner

Hierbij kon de man zijn vrouw verlaten hebben²²⁸, of juist op zwerftocht gegaan zijn om de echtgenote te gaan zoeken²²⁹. We vonden ook enkele vrouwen die in de miserie waren terechtgekomen doordat hun man hen in de steek gelaten had. Maria-Theresia Robert uit Dendermonde verkeerde in die situatie toen ze opgepakt was in 1765²³⁰.

2.6. Andere delicten, door landlopers bedreven

Aangezien deze groep een belangrijk deel van de criminele populatie uitmaakte, leek het ons gepast om na te gaan aan welke andere delicten zij zich schuldig maakten. Dit werd geconstateerd:

Soorten Misdrijven	Aantal	Procentueel Aandeel
Vermogensmisdrijven	113	47,6
Seksuele Misdrijven	10	4,2
Misdrijven tegen de openbare orde, waarvan:	100	42,1
- banbreuk	71	29,9
- valse naam/attestatie	12	5,1
- desertie	6	2,5
- verzet bij arrestatie	5	2,1
- gevangenisuitbraak	5	2,1
- meineed	2	0,8
Geweldsmisdrijven	13	5,4
Totaal	226	100

In de eerste plaats komen dus vermogensmisdrijven. Hierbij moeten we wel voor ogen houden dat 33 (29,2 %) ervan in de periode 1736-1741 te situeren zijn en 14 (12,3 %) in de periode 1742-1747. De reeds vermelde Jan Triest werd in de eerste periode berecht. Zowat alle dieven uit die periode en de daaropvolgende waren trouwens zwervers en draaiden hun hand niet om voor meervoudige diefstallen en inbraken. Het gaat dus om solitaire of in kleine groepjes werkende "zware jongens". Over het algemeen echter waren kleine diefstallen en occasionele inbraken op rekening van de landlopers te schrijven.

²²⁶ S. A. A., LvA, nr. 14037.

²²⁷ S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 245-249.

²²⁸ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 143.

²²⁹ S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 51.

²³⁰ S. A. A., LvA, nr. 13831.

Slechts in geringe mate maakte deze groep zich schuldig aan seksuele delicten. Veelal betrof het "onzedelijk" gedrag, namelijk in concubinaat leven. Met de geldende moraal nam men het dus niet zo nauw.

Voor wat de geweldsmisdrijven aangaat, waren het voornamelijk bedreigingen (bijvoorbeeld met brandstichting, zoals Pieter Lagoy²³¹) en beledigingen die bij deze groep onder te brengen zijn. Vooral als de gegeven aalmoezen wat aan de lage kant werden bevonden, kon er heibel van komen: Jean Du Moulin en Pieter Lebleu zouden amok gemaakt hebben hierover bij de abdij van Affligem en bij de Aalsterse Jezuïeten en Theresianen²³².

De misdrijven tegen de openbare orde vormen nummer twee bij de begane delicten, met banbreuk en vals naamgebruik en dito papieren als de voornaamste. Deze misdrijven zullen bij het desbetreffende hoofdstuk uitgebreid besproken worden. Nu willen we alleen opmerken dat we ook voor de besproken regio zien hoe de verbanning negatief diende uit te vallen. De landlopers laptten de termijn en de reikwijdte van de verbanning categorick aan hun laars. Desertie hebben we wél alleen als misdrijf meegerekend als men er expliciet van beschuldigd werd.

Licentiaatsverhandeling Dries Mertens

(wordt vervolgd)

²³¹ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 192.

²³² S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 132-137.

SPROKKELINGEN UIT 'DEN GROOTEN OORLOG' TE HAALERT

De eerste wereldoorlog spreekt nog altijd tot de verbeelding ook al kunnen nog weinigen de dramatische toestanden van de strijd navertellen. Alleen de eeuwelingen- indien zij nog over een fris geheugen beschikken- kunnen hun belevenissen nog mededelen voor het nageslacht.

Personen geboren na 1910 waren vrij jong om nu nog getuigenissen af te leggen over de gebeurtenissen geschied tussen 1914 en 1918. Gelukkig zijn er heel wat nakomelingen die 'heroïsche' anekdoten van één of ander familielid mondeling of schriftelijk opgetekend hebben. Wij kunnen evenwel ook terecht bij de schaarse kranten, die al even schaarse berichten publiceerden. Zelfs die kregen zij meestal van familieleden van soldaten en werden uiteraard streng gecensureerd. Daarentegen mochten zij wel berichten verspreiden in het belag van de bezetter of ter informatie van de plaatselijke bevolking. Alles stond echter onder toezicht van de 'Etappen-Kommandatuur' met strenge straffen als wegvoering of werkkap voor overtreders.

Soms kon men toch 'heilzame' berichten lezen en deze moesten zo ruim mogelijk verspreid worden want propaganda was niet ongewenst. Als er nieuws was 'van 't front' dan was elke inwoner geïnteresseerd want men hoopte dat de inhoud van een brief ook wat nieuws zou bevatten dat voor hen van belang was. Vaak vermeldde de briefschrijver ook wat over dorpsgenoten wat de nieuwsgierigheid nog aanwakkerde. Het ontvangen van een brief bracht de hele buurt op de been, zelfs al was men geen familie, iedereen was begaan met het lot van de heldhaftige soldaten aan het front.

Als typisch voorbeeld van een schouwspel dat zich afspeelde bij de ontvangst van een 'soldatenbrief' laten wij hier het verhaal volgen van het gezin Van Mierlo uit Haaltert. Wij maken tevens kennis met de gemoedstoestand van de bevolking in oorlogstijd en het bewijst bovendien hoe onbeholpen sommige mensen toen nog waren. De bombastische stijl van de berichtgever moeten wij er echter bijnemen, de tekst is zeker geen schoolvoorbeeld van moderne journalis-

tiek. Voor ons gaat het vooral over de gemoedstoestand van de betrokkene.

"Ze woonden daar reeds zo lang, de twee oudjes Van Mierlo, onder de wiegende lindebomen, welke rustige tijden hadden zij er niet gekend, wat een zalige uren hadden zij er doorgebracht, veelhulp was hun geschooren gedurende hun werkzaam leven; maar ook zij zuchten nu ook zoals vele anderen. Gust, hun laatste troost, hun jongste zoon, de eenigste die zij bij hun thuis nog hadden, hun Gustje- zoals zijn moeder zehad moeten oprukken naar den oorlog, naar die nare moorderij, waar slachting volgt op slachting, waar moed en zelfopoffering, gepaard met wee en lijden, al ons te wachten staat, en zo vele helden vallen, die nooit een ziertje van hunnen roem ontvangen.

Oh! z'hadden hem zo lief, hunnen Gust, en ze mochten er fier op zijn. Gansche dagen sprak ze van hem of liep het gesprek op hem uit. 't Was nu reeds zoo lang dat er geen tijding meer gekomen was, en hij zou hen dikwijls schrijven had hij gezegd. Jan, jongen, sprak het oudje, wat dunkt u daarvan? 't Wordt nu toch tijd dat hij zich eens laat hooren. Jef van Karel heeft sedert al driemaal geschreven en Frans van Fiene ook. En ze turde naar hare man met klare oogen en gerimpeld gezicht en intusschen prevelde zij: 'God van den Hoogen Hemel, H.Maria, maak toch dat wij eenig nieuws krijgen van onze Gust'. Weerom rakelen zij naar gewoonte het verhaal te nemen toen de deur open geworpen wierd en een blij gezind gezicht zich vertoonde. 't Was een knaap van 11 jaar, in de hand een brief houdende, dien hij het oudje toereikte. Buiten adem geloopt kon hij geen woord spreken, tot hij eindelijk uitriep: 'Wanne, nen brief van uwen Gust!' Aarzelend roept de zoo rasse verschijning en tevens aangedaan, sprongen beide oudjes op en grepen tegelijk naar hunne dierbare tijding. Oh Jan, hoe gelukkig ben ik nu, riep Wanne, nen brief van onzen Gust. Toe geef alhier, ik zal hem wel open maken en schenk dien jongen eens een goed glas, want hij moet zweeten, nietwaar Fransken!

Jan, zijt gij nog niet weg, tot Fine, die al die strepen en zwarte haken lezen kan. Och God, waarom kun-

nen wij dit niet? Dank, dank, nieuws van onze Gust! En terwijl was haar man de deur uit en kwam al even gauw terug gevolgd door de vrouw die al die krabben en kruisen ontcijferen kon. Fina, riep zij uitgelaten, nen brief van onzen Gust, lees hem maar gauw, misschien staan er nog complimenten in van uwen Frans, haast u toch. En zij begon, terwijl aller oogen op haar gericht waren, en alle ooren luisterden, omdat hen toch niets zou ontgaan. Midderwijl kwamen geburen toegelopen om nieuws te vernemen. Nen brief van 't front, 't was geen lachen. Hij was zoo schoon geschreven, hij had reeds zoveel gezien, Gustje. Hij zal kunnen vertellen bij zijne thuiskomst, in 't hartje van den slag was hij reeds geweest, maar hij was er wel uitgekomen, met gansch zijn vel, zo schreef hij. Alle dagen dacht hij aan zijne ouders en aan zijne vrienden die daar vergaderd waren. Ook kweet hij zich aan zijne kristelijke plichten en zond veel complimenten aan Frans van Jef en van 'de Langen' die zich steeds goed maakte. Zijne meter mochten zij ook niet vergeten. Telkens een zin voltooid was kon moeder niet nalaten eenige verwonderingskreten te uiten. Zij lachte en jubelde en hield de handen op het hart gedrukt, haar blikken zweefden rond, en alles wat ze ontmoetten, lachten zij tegen. Hare man ook, was uiterst tevreden en soms huilde hij eens.

De brief was ten einde, elk wist wat te zeggen en te keuren en tevreden en met vreugde nam ook het gerucht toe. Uitgelaten van blijdschap, praatten de vrouwen: Gustjes oude moeder en Fina ook en de moeder van Jef en al de andere geburen zaten rond de tafel en er wierd van alles gedronken. Loop toch eens om zijn meter, gij Fransken. Och zijne meter was hier niet! Hoe blij zal zij ook wezen. En gij Jan, ga eens zeggen bij den burgemeester, doe uwe schoenen aan en kleedt u menscheijk. Wat zal hij tevreden zijn, die goede heer, omdat zijn knecht nog leeft. Nauwelijks was dit gezegd of Fransken stooft buiten en Jan onderdanig trok zijn zondagsbroek en zijn beste vest aan, draaide zijn schoonen foulard rond zijn hals, zette zijne muts op en trok naar den burgemeester. Intussen was Gustjes meter verwittigd en zoo hard zij maar kon kwam zij afgedaggerd om 't goede nieuws van haar peetje te horen. Weer was 't een gebabbel waar niemand wijs kon uit worden, allen tegelijk wilden haar 't nieuws verkonden tot eindelijk Fina nog eens op 't tapijt moest om den brief te lezen. Gedurig nu, werd de leester onderbroken door de moeder, die ten volle verblijd haar hart moest uiten. Ziet gij toch

Adéle, naam van Gustjes meter, hoe goed u peetje voor u is en hoe hij denkt aan u in zijnen brief. Hij zal wel eens weder komen en dan zal 't dorp te klein zijn, dan houden wij feest. God van den Hemel, H. Maria dankt gij dat gij ons eenen brief van Gust hebt laten toekomen. En 't was weerom een kakelen en lawijten met al hare snerpende stemmen. De pot kwam op 't tafel en men goot er ne goeien op. Lang, zeer lang bleven zij daar zoo bijeen want veel hadden zij te klappen van Gust en alle anderen die ginder ver aan 't front waren en waar er toch zoveel vallen...Laten wij die brave van 't geluk bekomen en bemerken wij ook in allen, d'eenvoudige en belangrijke, de ouderlijke liefde boventuit steekt, en hoe ook, in de vreugd lijk in de smert, zij zich altijd naar God richten die hier op aarde alles zoo wonderlijk weet te besturen."(1)

Inzamelingen

De soldaten aan het front, noch de 'verplichte arbeiders' of de gevangenen waren te benijden. Integendeel, allemaal vertoefden zij in een benarde situatie, alhoewel het soms weinig beter was aan het thuisfront. Ondanks de rantsoenering en de druk van de bezetter, trachtte iedereen een kleine bijdrage te leveren om aan dorpsgenoten, ver van huis, hun ontbering te verlichten. Het is trouwens een bijna ongehoofwaardige vaststelling dat lovenswaardige initiatieven dergelijke successen opleverden. Van het weinige dat men nog bezat, was men bereid om toch wat af te staan voor de dorpsgenoten in hun noodsituatie. Het was normaal dat de vooraanstaande personen het grootste bedrag schonken bij de geldinzamelingen maar ook de minder gegoeden waren bereid bij te dragen van het luttele dat zij bezaten.

Alles was welkom bij de soldaten want de schaarse mondvoorraad was altijd snel opgebruikt aangezien de bevoorrading niet volstond of laattijdig uitgedeeld werd. Het gebrek aan kleren maakte van hen haveloze soldaten want de uitrusting werd vaak achtergelaten op het slagveld. Hun moedeloosheid werd enigszins verzacht dank zij de giften van het thuisfront, die slechts sporadisch via het Rode Kruis hun bestemming bereikten. Blijkbaar was het systeem soepeler voor de krijgsgevangenen, die regelmatig op hulpverlening konden rekenen.

Hoe moeilijk ook, in Haaltert kwam er toch een efficiënte hulpverlening tot stand: "In de twintig behoefte-

ge krijgsgevangenen der gemeente Haaltert heeft het lokaal hulpcomiteit reeds vijf inzamelingen gedaan, nl. vier cantienen en een pak kleeren. Verders hebben de leden van het comiteit bij de inwoners der gemeente eene omhaling gemaakt, die eene som heeft opgebracht van 865,65fr, verdeeld als volgt: EH De Pessemier, pastoor, de burgemeester en juffrouwen de Sadeleer, Mej. M. Arents, J. Lauwereys, Wed. 't Kint elk 20fr. Daarnaast waren er giften van 10fr van Sylv. Lauwereys, Ch. en Ars. Lauwereys, L. Muylaert, fam. Peleman-Machtelinks, R. Van de Weghe, Wed. Ph. Van Londersele en Dr. Van Londersele.

Wed. Goubert en de kinderen Van den Bruelle gaven elk 7,5fr en de Wed. Coppens 7fr. F. Muylaert 25fr en B. Van den Bruelle 6fr. Giften van 5fr geschonken door onderpastoor Ronsse, E.H. Huybrecht, A. Lallemand, K. Bleys, E. Cardon, E. Coppens, G. B. en V. Coppens, Mej. E. De Backer, Ph. De Backer, Kam. en Th. De Brouwer, P. De Bruyn, C. en Fr. De Graeve, Dr. De Graeve, Wed. De Graeve, R. De Hondt, E. De Loof, Mad. P. de Made, A. De Man, M; De Rijck, V. De Rijck en zuster, Wed. M. De Schrijver, Fr. De Vos, Dr. Hendriickx, J. Hendriickx, A.M. Jooris, L. Lievens, Leon Lievens, F. en H. Maesschalck, Ph. Meert en zoon, H. Meganck, Ph. Muylaert, B. Raes, D. en A. Redant, kinderen Roelandt, not. Scheerlinck, Edw. Scheerlinck, kinderen Schollaert, T. Stockman, H. Taeleman, B. Van Aschbroeck, fam. Van Cauwenbergh, Wed. Van Cromphaut, Ph. Van den Berghe, Cl. en J. Van den Bruelle, J. en B. Van den Steen, Wed. Van Houcklanduyt, A. Van Londersele en A. Van Steenberg. Daarna volgen er nog een groot aantal namen met giften die varieerden van 4fr tot 0,5fr. (2)

Terugkeer gevierd

De vreugdevolle terugkeer van de soldaten werd overschaduwed door het achterblijven van de gesneuvelen. Het waren feestelijkheden met gemengde gevoelens en voor velen zelfs met wrange nasmaak. In Haaltert werden niet alleen jongelui getroffen maar ook burgemeester Emiel de Sadeleer had de oorlogsperikelen 'aan den lijve' ondervonden. Hij werd onterecht opgepakt door de bezetter en veel langer vastgehouden dan voorzien. Toen hij na de oorlog vrijgelaten werd en in Haaltert zijn 'blijde intrede' deed, werd hij feestelijk onthaald: "Eindelijk toch, is onze geliefden burgemeester, na een jaar en vijf maanden ballingschap, verleden woensdag thuisgekomen. Of

het feest was in Haaltert. Of alle huizen bevlagt waren...zulks hoeft voorzeker niet gezegd. Eenieder verheugde zich nog, verleden jaar 5 juni, de bloedhonden van Duitschers onzen burgervader kwamen afhalen, om hem voor 8 dagen op te sluiten en hem als boosdoener te behandelen, dan toch mochten de duivels niet verklaren...God met ons, neen, 't was een onschuldige, aangezien men hem daarna in vrijheid stelde. Was ons hart benepen geweest bij 't vertrek; waren veelvoudige jammerklachten geslaakt geweest gedurende dat eerste gevangenschap; waren vurige gebeden in de borsten opgestegen om d' onschuld te doen zegepralen. Groot was eenieders vreugde bij het terugzien van den heer burgemeester. Ja maar, men had gerekend zonder de tusschenkomst van valsche verraders, boezemvrienden van dezen die, met hunnen God op hunnen buik, alles kwamen plunderen, vernielen, verbranden en vermoorden. De judassen hadden den ondergang van den heere de Sadeleer gezworen; hij zou en moest verdwijnen! En inderdaad: einde juli 1917 werd de burgemeester opnieuw gevat en het celgevang van Gent ingeworpen zonder eenig verhoor. Voor de tweede maal werd men nogmaals eindelijk gedwongen hem te zeggen: vaart maar en hem naar huis te zenden. Helaas! ' Duurde slechts vier of vijf weken en de Duitsche (gendarmen) kwamen ditmaal de burgemeester halen, om hem de pijnlijkste, de onmenselijkste folteringen in hun heilig land of beter hun gemaledijd oord te doen uitstaan.

Ja, waarde heer burgemeester, laat maar toe te zeggen, dat uwe wezentrekken, uw vergrijsde haren, genoegzaam getuigen van den deerniswekkende toestand waarin gij zeventien lange maanden hebt verkeerd. Maar getroost u! Toen men u met 't muziek aan 't hoofd van op den bodem der gemeente inhaalde, werwelkomd werd; dat gansch de gemeente u begroette, dan! oh dan geloof ik, verwarmde u bijna versteven bloed! Dan te midden uwe jubelende Haaltenaeren, hebt gij reeds nieuwe krachten u voelen versterken. Reeds had gij kunnen lezen:

De val van 't Duitsche
Was 't einde uwer smarten
Wees welkom, o burgervader
Blijf eeuwig in onze harten!

Toen gij in 't gemeentehuis de warme handdrukken had ontvangen en dan den treffende welkomgroet

haddet aanhoord, dan viel uw oog op het gedicht door onze muziekmaatschappij:

Verlost zijt gij uit Duitsch dwingelandij
Welkom, welkom! Heer president
Gelukig weer is uwe maatschappij
Verlost zijt gij uit de Duitsche dwingelandij
Waar men slechts verraad erkent
Ontvang bij uwe terugkomst heden
Den blijden heilwensch aller leden!

Dan, ja dan, had gij reeds den boezem vol van aandoening voor de innige, de ware genegenheid uwen zoo gelukkige Haaltenaren, dat bij het binnentreden uwer woonst, bij het omhelzen uwer familie, gij mocht uitroepen: heb ik onplichtig, veel, zeer veel geleden, voorwaar, al dees vriendschap troost mij heden." (3)

Burgemeester de Sadeleer had het oorlogsgebeuren van op afstand meegemaakt wat niet betekende dat het noodlot hen gespaard bleef. De familie kreeg eveneens hun deel in de rampspoed: "M. Lodewijk de Sadeleer (n.v.d.r.: broer van hoger genoemde Emiel de Sadeleer), staatsminister, senator en oud-voorzitter van de kamer, is te Brussel teruggekeerd van een zending naar de Verenigde Staten en maakte deel uit van de bijzondere afvaardiging in september 1914 door Koning Albert aan President Wilson gestuurd en door de Sadeleer samengesteld met Heymans, Vandervelde en Carton de Wiart. Sinds dan bleef hij in bijzondere zending in Amerika en hield er zich met den grootsten bijval bezig met den Belgischen propaganda en de inrichting van hulpwerken voor België.. Zijn zoon werd in Amiens bij een bombardement gedood Voor zijn afreis werd de Sadeleer door President Wilson ontvangen die de diepe erkentelijkheid aanbood.(4) (5)

Julien De Vuyst

- 1- SAA- De Volksstem, 17 augustus 1915
- 2- idem, 25 december 1915
- 3- idem, 14 december 1918
- 4- idem, 19/20 januari 1919
- 5- zie ook DE LOOSE W., Haaltert, Politieke en Sociale geschiedenis, HK 1995

Een Denderhoutemse anekdote

Franciscus Vonck en zijn echtgenote Prudence De Cock (foto ca 1890) bouwden in 1899 een kapel t.e.v. de H. Antonius van Padua op Terlinden uit dankbaarheid voor een bekomen genezing. De toenmalige pastoor Van de Putte weigerde de kapel in te zegenen omdat de buurt n.a.v. de jaarlijkse processie een 'kermis ter processie' wou inrichten. De rondgang mocht niet langs Terlinden. Deze weigering duurde enkele jaren. Een erfgename (Martha...) huwde met biersteker Arthur Meert. Toen deze in een herberg verkondigde dat hij de kapel zou omvormen tot een paardenstal, wijzigde 'Fransoo' zijn testament en schonk de kapel aan de Kerkfabriek. De pastoor kon niet anders dat het bedehuisje in zegenen en.. de processie kwam terug naar Terlinden. Regelmatig werd door Fransoo 'kapelle gehouden' waarde jeugd van Terlinden steeds naar uitkeek omdt de goede man snoep, fruit en knikkers uitdeelde.

(foto en info : Bert Van Schandevijl-Denderhoutem)

ZONDAGSE FIETSUITSTAP

Jan Baptist Van Cauwenbergh geboren te Herzele is na het overlijden van zijn eerste echtgenote op 01-01-1819 hertrouwd met Isabelle Ruysinck (°Haaltert 16-06-1784). Isabelle was de dochter van Jan-Baptist Ruysinck en Catharina Maesschalck, uitbaters van de herberg 'In de Kloet' op het Bruulplein.

Jan Baptist woonde op de hoek van wat nu de Kloetenstraat heet, waar hij klompenmaker, landbouwer en herbergier was.

Werd de 'Kloetenstraat' genoemd met het beroep van Jan Baptist ('kloet' dialect voor klomp) of is het omdat Isabelle uit de herberg 'de Kloet' kwam? Er stonden toen slechts een drietal woningen.

Isabelle had een zoon Carolus die huwde met Marie Theresia Le Roy op 18-02-1840. Het paar kreeg 9 kinderen. Eén ervan Ghilenus huwde met Nathalie De Pril. Uit deze familie kwam de generatie Ruysinck voort, waaronder Clement Ruysinck (Clement outj de kloet), °Ha 22-02-1902 en + 06-07-1933.

Alexis Van Cauwenbergh (Dokas Sie – grootmoeder was Judoca) werd geboren te Haaltert op 27-03-1902 als 7de telg uit een gezin van 10 kinderen van Dominicus en Philomena Beque. Zij woonden op Koekelberg (Pluimstraat).

Leon Van Impe (Delkes Leon – grootvader was Fideel) °Haaltert 1903, kwam uit het gezin Frans Van Impe x Maria Roggeman xx Maria Sterck. Er waren 10 kinderen.

Drie Haaltertse vrienden, fiere bezitters van een rijwiel (foto omstreeks 1920).

Van links naar rechts : Alexis Van Cauwenbergh, Leon Van Impe en Clement Ruysinck

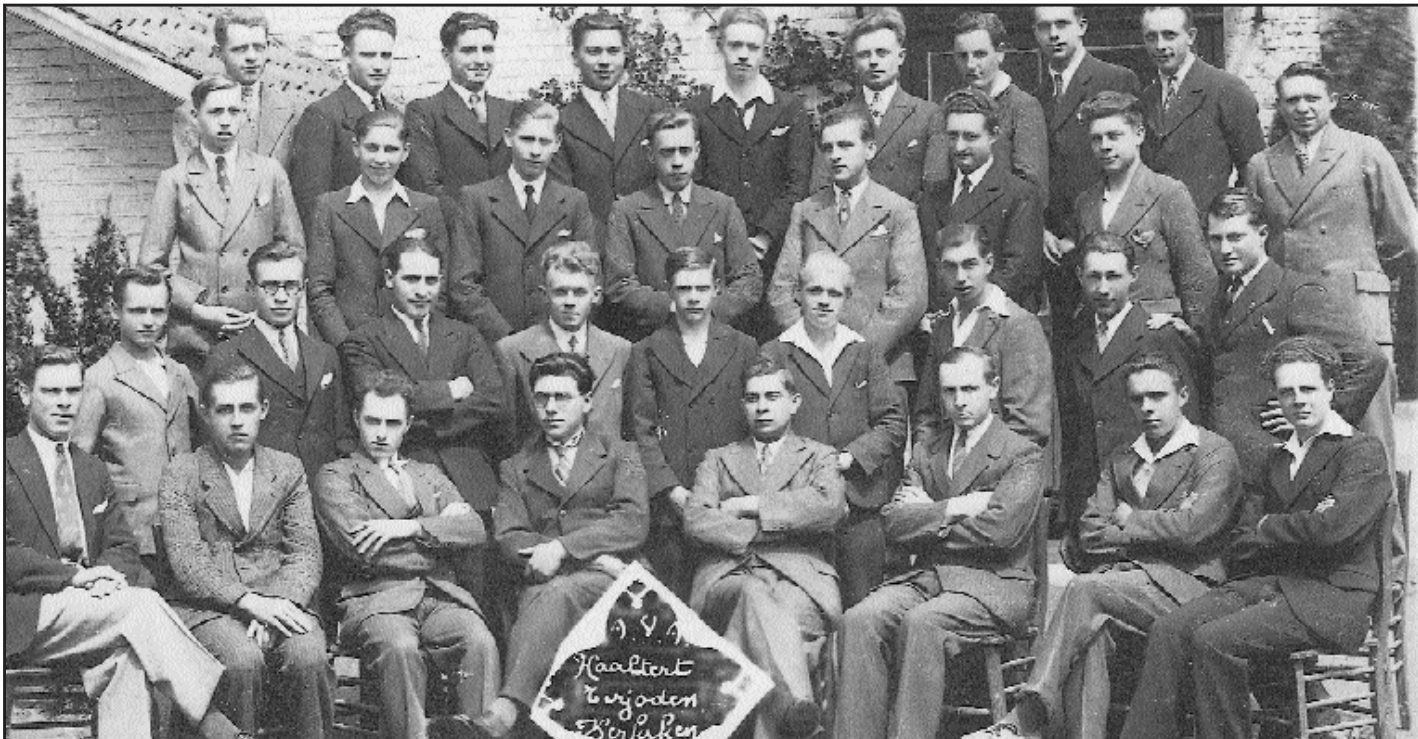
(foto en informatie: Willy Van Cauwenbergh)

Wie bezorgt ons merkwaardige foto's voor publikatie in het tijdschrift ?

Wie heeft er interessante tekstbijdragen ?

Neem contact op met de redactie !

HERINNERINGEN...

De vakschool te Aalst- De toenmalige directeur André De Waegeneer stimuleerde zijn oud-studenten zich te organiseren en regelmatig vormingsdagen te organiseren, kwestie van het geestelijk en cultureel peil hoog te houden. De oud-leerlingen van Kerksken, Haaltert en Terjoden verenigden zich en vormden 'Allen voor Allen' onder het voorzitterschap van Cyriel Van Landuyt, leraar aan de instelling.

De foto werd genomen op de hof van 'de patronage', nu 'De Groene Poort' ca 1935.

zittend: Gustaaf Baeyens-Ke, Kamiel De Graeve-Ha, Maurice Guns-Te, Cyriel Van Landuyt-Ha, Frans Schouppé-Ha, Theofiel Bodaert-Ha, Achiel Temmerman-Ha, Albert Van Impe-Ha.

staande 1ste rij: onb., onb., onb., Remy Wellekens-Ha, Petrus Stevens-Ha, Gilbert Impens-Ke, ...Van de Sype-Ke, Albert Jacobs-Ke, Cyriel Herremans-Ke.

2de rij: onb., onb., Albert Van Overwaelle-Ha, Karel Roelandt-Ke, Edmond Schouppé-Ke, Kamiel Arijs-Ha,

Hector De Schutter-Ha, Aimée Scheerlinck-Ha.3de rij: Georges De Bruyn-Ke, Albert Hendrickx-Ha, Frans Meganck-Ke, Albert Troch-Ke, ...Arijs-Ha, onb., Albert De Knibber-Ha, Albert De Pril-Ha en Frans Van Cauwenbergh-Ha.

(foto : Robert Welleman - Kerksken)

Humoristisch tafereel 'outj den Beirg' te Kerksken

Een dagelijkse karwei, het melken van de koeien is zoveel lichter in het bijzijn van 'De Berglanders'. Een 'plezant' boerentafereel op 'de hof van de Pintj' in 'den Beirg'. John Van Cauter (Sanders John) melkt de koe, Roger Roelandt (Sanders Roger) waant zich een ridder, verder vlnr: Maurice Scheerlinck (Maurice outj de pinjt), Frans Verbeeken (de Witten) en Willy Van Cauter (Sanders Willy).

(foto : Maurice Scheerlinck - Haaltert)

VAANDELFEEST TE HELDERGEM - 1903

Verleden zondag werd het vaandelfeest van de Xaverianen gehouden te Helderger. Er was een enorme belangstelling want uit dertig omliggende gemeenten waren naar schatting vijftienduizend (!) gelovigen waren samengekomen (1). Katholieke afgevaardigden, Senatoren, Volksvertegenwoordigers en Provincieraadsleden kwamen de brave lieden groeten. Zo'n hartelijk familiefeest had men nog nooit meege maakt. De achtbare Heer Woeste en zijn politieke vrienden werden door de massa uitbundig toegejuicht. Enkele tegenstanders, de zogezegde Christen democraten (Daensisten) probeerden om het feest te doen mislukken, ja zelfs het genootschap te ondermijnen en verdeeldheid te zaaien in het zangkoor, maar ze slaagden niet in hun opzet en tijdens het feest hing hun vlag broederlijk naast de vele andere. Een mooi ogenblik was de uitreiking van de eretekens aan de voorzitters van de genootschappen en de katholieke maatschappijen door de achtbare afgevaardigden. Veertig vlaggen wapperden boven hun hoofden. E.H. Poppe S.J. algemene overste van de Xaverianen in het bisdom Gent hield een gepaste, gloedvolle toespraak en beroerde de menigte door zijn welsprekendheid.

Samen met het puik koor zongen de aanwezigen godsdienstige- en vaderlandse liederen. Nooit weerklonk het Tantum Ergo zo machtig en plechtig want iedereen zong mee uit volle borst. Dat feest in Helderger was een echt Vlaams feest, godsdienstig en vaderlands.

Dan werd hulde gebracht aan de gekende kunstenaar Henry Van Severen uit Sint-Niklaas, voor de geslaagde restauratie van het oude vaandel van de Xaverianen te Helderger. Iedereen sprak ook met lof over de vermaarde kerkschilder Remi Goethals van gent, die de kerk van helderger, in zo een arm dorp, met zijn penseel in de hemel heeft herschapen. het is een echt juweel, een meesterwerk van smaak en sierlijkheid (2).

Roger De Troyer

1. Zie HK Haaltert, nr 3-1999 waar er sprake is van 1000 aanwezigen.
2. De Godsdienstige Week, 24 april 1903

Schenken Documentatiecentrum

Wij danken:

Jean-Pierre De Graeve (Haaltert) : ged. stamboom familie De Graeve

E.H. Deken : bidprentjes

Marie-Jeanne De Caesemaeker (Haaltert) : ged. stamboom fam. De Deyn en bidprentjes

Raf Sonck (Aalst) : bidprentjes en doodsbriefen

Bert Van Schandevijl (Denderhoutem) : talrijke foto's

Laura De Loose (Haaltert) : bidprentjes

Omer Van Cromphout (Haaltert): bidprentjes en rekeningboeken Firma De Schepper (Ke)

Volkshumor om U tegen te zeggen

- 't Is lastig iedereen te voldoen, zei Dokske, en hij kuste zijn ezel en sloeg zijn wijf.

- Ieder moet zijn functie hebben in de wereld, zei luie Wannas, en hij spande zijn vrouw voor de ploeg.

- Met de fundamenten beginnen, zei de kleermaker, en hij sneed eerst het achterste van de broek.

- Een kwade gedachte kan ne mens ver brengen, zei Lubbe, en hij trouwde.

- 't Is moeilijk om vol te houden, zei Seppe, en hij keek naar zijn lege fles.

ORGEL SINT-GORIKSKERK HERSTELD

In 1877 vierde de Haaltertse gemeenschap de plechtige inspelings van het nieuwe orgel in de pas gebouwde parochiekerk. De orgelkast werd getekend door architect Modest de Noyette, broer van de ontwerper van het kerkgebouw. Het orgel zelf, werd gebouwd door de firma Vereecken uit Gijzegem.

De toenmalige pastoor Van Gansbeke verzamelde de fondsen voor de bouw en regelmatig werden de omhalingen aangekondigd van op de kansel. Hij kon het niet laten zijn politieke voorkeur te beklemtonen en de (liberale) burgemeester moest het ontgelden toen hij predikte: "dat alle brave inwoners dezer gemeente bijgedragen hebben, uitgezonderd den burgemeester en zijnen aanhang".

Door de inspanningen van de Kerkfabriek, het Gemeentebestuur en de Dienst van Monumenten en Landschappen werd het beschermde instrument (19-08-1980) nu grondig hersteld door orgelbouwer Pieter Vanhaecke.

Vrijdag 25 januari 2002 werd het orgel plechtig 'heringespeeld' door Bart Eeckhout, organist van de Sint Gorikskerk en door Karen Scheldeman, directeur van de plaatselijke Academie voor Muziek, Woord en Dans in samenwerking met het koor 'De Vrolijke Musici' en het 'Koninklijk Sint-Gorikskoor. Een lovend initiatief van initiatiefnemers, mecenasen en organisatoren.

Lezers vragen

Marcel Baetens, Steenkouter 54 9260 Wichelen is op zoek naar de omstandigheden van de verbanning van één zijner voorouders naar een kamp op Iles du Salut in Frans Guyana. Het betreft: Constant De Muylder, °Kerksken Landlede 25-12-1885 en + in Guyana 13-04-1918 (hospitaal). Hij wil eveneens de oorsprong kennen van de 'Ezelshoek' dit is het gedeelte van de Boekentstraat vanaf de Watervoor tot de vroegere herberg 't Zaagsken'.

mbaetens@belgacom.net

LIDMAATSCHAP NOG NIET VERNIEUWD? DOE HET VANDAAG !

Gewoon lidmaatschap : € 7,50

Steunend lid vanaf € 12

Dank voor jullie sympathie !

DE CHOLERA IN LEBEKE (DENDERHOUTEM) 1844-1866

Lebeke, een gehucht gesitueerd op het grondgebied van Outer, Denderhoutem en Nederhasselt had zoals zovele andere gemeenten af te rekenen met de gevreesde dodelijke ziekte.

Mijn verhaal handelt vooral over de 'Outerse Lebeken'.

Hoe of op welke wijze de ziekte in onze contreien tot uiting kwam, laten wij hier ter zijde, maar de armzalige levensomstandigheden van onze gewone Vlaamse mensen zal de uitbreiding van de zogenoemde 'plaag' zeker bevorderd hebben.

Een eerste epidemie van 1844 tot 1849 kwam hard aan. In Outer én Lebeke overleden in:

1844: 46 personen, in 1845: 59, in 1846: 58, in 1847: 74, in 1848: 76 en in 1849 waren er 31 slachtoffers.

Toch wel erg dramatisch als wij merken dat in een periode van 5 jaar er 344 dorpsgenoten overleden.

Twintig jaar later dook de dodelijke ziekte opnieuw op met dramatische gevolgen voor de inwoners van het landelijke Lebeke. In de onmiddellijke omgeving van de Kerkstraat stierven er op één nacht 11 personen.

De zwaar getroffen familie Coolbrand verloor op één maand zes familieleden! Op 3 augustus Constantinus Coolbrand, 46 jaar, zoon van Benedictus en Belindis Callebaut en zijn echtgenote Amelia D'Haeseleer, 42 jaar. Op 4 augustus Benedictus Coolbrand, 80 jaar, de vader van Constantinus. Op 7 augustus Maria Theresia Coolbrand, 23 maanden, dochter van Constantinus en Amelia D'Haeseleer. Op 9 augustus Jozef Coolbrand, 10 jaar, zoon van Constantinus en Amelia Coolbrand. Op 3 september Maria Coolbrand-echtgenote van Franciscus De Backer, 43 jaar, dochter van Benedictus en Amelia D'Haeseleer.

Verder waren er nog families met 3, 4 en 5 slachtoffers in één maand.

Het was geen wonder dat de buurtbewoners hun heil zochten in het bovennatuurlijke en beloofden een kapel te bouwen ter ere van de Heilige Rochus, aanroepen tegen de cholera. De nu verdwenen kapel werd gebouwd in 1867 in de Kollestraat (vroeger Cholerastraat?)

Het besmette water van beken en sloten was dikwijls de oorzaak van de ziekte. De overledene werd aan huis afgehaald door 'de dragers' die soms weigerden in de nabijheid van de woning te komen, zodat de familieleden de afgestorvene tot op veilige afstand brachten. De dragers brachten de kist dan naar de kerk van Outer, vier kilometer verder gelegen.

Om de ziekte te beperken spoorde de beleidsmensen de bevolking aan het water te koken voor gebruik. Door betere levensomstandigheden verdween dan ook deze angstwekkende ziekte uit onze gewesten.

Herman De Gelas

Vrijdag 19 april 2002

11de Dialectquiz

organisatie : Df en HK

Jeugdheem Haaltert

Uit de registers van de uitgaande brieven noteerden wij enkele interessante voorvalletjes.

- Op 22 mei 1833 werden twee processen-verbaal opgesteld voor 'twee schandalige misdrijven in de gemeente'. Inbrekers drongen binnen in de kerk op 4 mei en op 9 mei kreeg de pastoor dieven op bezoek in de pastorie. De daders zijn onbekend.
- Een proces werd opgesteld ten laste van T.C. een jonge dochter wonende te Kerksken. Ze is op 7 mei 1837 langs een venster binnen gedrongen in de woning van C. L. In de kamer werden twee flessen wijn onvreemd.
- Gewelddadige dood op 15 oktober 1848. Het verdronken lichaam van T.I. , echtgenote van een kloppermaker uit Ressegem werd in de Molenbeek gevonden. Zij heeft waarschijnlijk zelfmoord gepleegd want zij gaf tekenen van krankzinnigheid. De geneesheer die het lijk onderzocht vond geen kneuzingen op het lichaam en verklaarde dat er geen opzet mee gemoeid was.
- Op 22 juni 1849 is de 10-jarige Hendrickx D. zondag laatsleden door eigen onvoorzichtigheid van een wagen gevallen geladen met koolzaadstro. Hij kwam ongelukkig onder een wiel terecht en overleed ter plaatse.
- Werkscholen, 15 januari 1851. Sedert 15 april 1844 werd in onze gemeente een kantschool opgericht door Pastoor De Maeyer. Ze krijgt jaarlijks een toelage van 250 fr. In de school wordt Brusselse en Geraardsbergse kant gemaakt. Het kantwerk wordt verkocht aan H. De Preter wonende te Herzele. De kinderen worden er toegelaten wanneer ze een leeftijd van 6 à 7 jaren (!) hebben bereikt en les volgen in de lagere school. De werkplaats staat rechtover de pastorie.
- Er werd een proces-verbaal opgesteld ten laste van FDV, ganzenhouder in deze gemeente voor het leiden van zijn ganzen en geiten langs een voetweg aan de eigendom van Donaat D'Haeseleer. DV werd reeds meerdere malen gewaarschuwd voor het drijven van zijn kudde langs de straten en de schade die ze toebrachten aan de jonge gemeentebomen.
- Op 18 maart 1858 werden de woningen van Jacobus Braeckman en Pieter Jan Lievens in de Kerkstraat door brand vernield. JB was verzekerd voor 2500fr en PL voor de som van 2000fr bij de maatschappij 'De Verenigde Eigenaars' te Brussel.

Roger De Troyer

Bron: RA Ronse-Heldergem-Modern Archief

Heemkundige Kring in cyberspace

Ook de Heemkundige Kring van Groot-Haaltert gaat mee met zijn tijd en is actief op de digitale informatiesnelweg. Surfers vinden ons op volgend adres:

<http://come.to/heemkring>

Bijnamen in Heldergem (aanvulling)

De artikelenreeks over bijnamen weekte bij heel wat lezers reacties los. Het deed ons zeer veel genoegen dat Heldergermenaren geamuseerd konden genieten van de namen die aan hun voorouders werden gegeven. Alfons Beerens vond het de moeite waard om in de pen te kruipen en ons een aantal aanvullingen te bezorgen, die wij u als lezer niet willen onthouden. Wat volgt is dus een licht aangepaste bewerking van de gegevens van de heer Beerens. (lowiejeze Foos), aangevuld met eigen opmerkingen. Vooral de bijhorende anecdotes vonden wij bijzonder interessant. Voor het volledig overzicht van de bijnamen verwijzen wij naar de vorige drie nummers van ons tijdschrift.

Roger De Troyer (Zjeken Troejer)

William Minnaert (Poesj zijn Cesarine heure jongen)

Ter verduidelijking geven we nog even de afkortingen mee die verwijzen naar de plaats van herkomst

Be = Berenhoek

Bo = Bovendries (het gedeelte tussen de Steenweg Aalst-Geraardsbergen en de kerk, met uitzondering van de Berenhoek, Mottenhoek en Mottendries)

D = Dorp (gebied rond de kerk, met Krekelenberg en Liefkenshoek)

H = Hoom (inclusief de Hoomweg)

K = Kerkstraat (gedeelte tussen de Kerk en het Oud-dorp)

M = Mottendries en **Mottenhoek**

OD = Oud-dorp

S = Steenweg

Sis-ezel (S)

Franciscus?

Deze man heb ik bijzonder goed gekend. Zijn thuis was in Nederhasselt, maar hij woonde alleen. Hij was eigenlijk geen voddenkoopman, zoals vermeld, maar een landbouwer met 5 of 6 koeien. Zijn verblijf ergens tussen Heldergem en Nederhasselt, op een veldwegel die links tegenover de baan ligt die van de Kambaan naar Hoom leidt. Hij had daar een soort barak die helemaal van stro was gemaakt, zowel de stallen als de eet en slaappleats. Om zich te beschermen had hij twee gevaarlijke honden, doch hijzelf was een vriendelijk man. Zijn broer Fernand was al even bijzonder. Hij was een gevaarlijk uitziende man met een baard, die zich verplaatste met een hondekar. Zijn honden kregen er van langs met de zweep indien het niet naar zijn zin ging. Hij woonde in Nederhasselt en hield beren (of biegers = mannelijke varkens) waar de boeren met hun zeugen naartoe gingen.

Marie Gieët (Bo)

Maria Govaert

Het zou kunnen dat de naam niets heeft te maken met 'geiten' zoals in bijdrage 3 werd vermeld, maar teruggaat op haar vader, die dokter Geert werd genoemd. Hij was een kruidendokter voor alle kwalen, en deed ook aan het aflezen van ziekten

nvdrl Het aflezen is een volksgebruik waarbij voor wratten of andere kwalen gebeden werden gezegd, gecombineerd met bvb handoplegging of het maken van een houten of strooien kruis over de wrat

nvdr2 Het zou ook kunnen dat de moeder of de grootmoeder van de kruidendokter of kwakzalver Geerts heette. Spijtig genoeg kunnen wij dit niet nakijken, want wij bezitten geen gegevens over de gemeente Herzele, waarvan hij afkomstig was.

Puit Ernest (Bo)

Ernest Verbeken

De naam is afkomstig van een oud huis op de Berenhoek. Daar stond een oude woning op de plaats waar nu dhr Hans Speliers woont, een veertigtal meters van de straat. Het was daar zeer drassig en liep er soms onder water. Meer dan waarschijnlijk zaten er dus ook puiten of kikkers. Vital Verbeken en Maria Adelina Volckaert, de ouders van Puit Ernest hebben in 'de puit' gewoond. Het bleef nadien jaren onbewoond. Constant Hendrickx gebruikte het als bergplaats voor het voeder van zijn dieren, maar het bleef dezelfde naam behouden. Er zouden ook uilen hebben gewoond, zo'n 70 jaar geleden.

Zjang uit 't Wijnhuis (S)

Jan Impens

Het wijnhuis was een beruchte herberg in de tijd van Jan De Lichte. Hij is er persoonlijk nooit geweest, maar leden van zijn bende uit Denderhoutem, Kerksken en Heldergem kwamen daar samen. Het Wijnhuis was de schrik van de streek; zelfs nog vele jaren na de dood van Jan De Lichte waagde bij avond of nacht zich niemand in de omgeving, tenzij in groep.

Kammeze Gaston (S)

Gaston Baeten

Het hoogste punt van Heldergem is de Bulskam (nvdr. verwant met de gemeentenaam Bulskamp in West-Vlaanderen, zie 'Bijdrage tot de Geschiedenis van Heldergem', p 29-30. De Kam was ook de naam van een herberg, ver buiten de dorpskom. De grootvader van Gaston noemde men Kambaasken.

Klok Tist (Be)

Jean-Baptist Groebbens

Tist was de zoon uit een herberg 'bij Klok', gelegen boven de Hallebaan, tegenover het huis van de gezusters Antheunis (thans bewoond door de familie De Meerleer). Zijn zuster baatte er een snoepwinkeltje uit. Vele van zijn broers, waaronder Philemon en Donaat waren klokkenluiders; waarschijnlijk was zijn vader dat ook. De herberg had niet echt de naam '(In de) Klok', maar iedereen zij 'bij Klok', zodat we hier eerder met een beroepsnaam dan wel met een plaatsnaam hebben te maken.

Rollekes Mie (S)

Melanie De Pelsmaecker

Rolleken is afkomstig van een inwoner uit Kerkskenberg. Hij was een blonde krullekop die men zo noemde (nvdr. waarschijnlijk van Krolleken met weglating van de K). Vandaar ging de naam over op de plaats. Zo'n 150 jaar geleden was dit een grote boerderij met 5 paarden. Mijn vader ging als kind vaak naar de boerderij. De inwoners werden Pauwens genoemd, hoewel hun naam De Swaef was. 3 namen zijn mij nog bekend:

Pauwens Kaptein: was waarschijnlijk ooit bij de burgerwacht geweest.

Pauwense burgemeester: dat iemand van deze familie burgemeester is geweest, is zeer waarschijnlijk. Zij waren immers een van de meest invloedrijke families uit het dorp.

Pauwens Belle: zij was de chef van het hele gezin. Zij kwam op een tragische manier aan haar einde. Op een nacht werd ingebroken op de boerderij, en een gevecht ontstond. De paardenknecht had een indringer gegrepen en vechtend waren zij op de mesthoop geraakt. Hij riep: 'breng mij de riek, ik steek hem dood'. Belle bracht de riek maar had een witte slaapmuts op, en werd in de donkere nacht opgemerkt en neergeschoten. De dieven bleken fruitopkopers uit Ninove te zijn.

Misschien is er vroeger een afspanning geweest. In het oude huis was een oude waterput tegen de buitenmuur. Rond de jaren 30 is dit huis afgebrand en de put gedempt.

Pee kaffee (S)

Petrus Callebaut

Pee was jaren geleden een herbergier van de herberg 'in den groten bak'. Soms noemde men Pee zelf de groten bak.

Tistje vergif(K)

Jean-Baptist D'hondt

Een andere mogelijkheid voor de manier waarop hij aan zijn naam kwam is de volgende. Tist had de gewoonte om iedereen namen te geven, zelfs de huid vol te schelden, en gaf hij vaak de naam aan iemand 'vergif, serpent, ...'

Blenjezen boer (D)

Karel Lodewijk Van Boven

Was niet de echtgenoot van 'Blenjes Mie' (cf jg. 21 nr4, p7) maar wel de broer.

De Roëlen /rare (Be)

Robert Van Den Bossche

Hij was afkomstig uit Nederhasselt en was de zoon van De roëlen boer. Hij werkte aan het getuig van paarden (gareelmaker), en had misschien en nogal moeilijk karakter.

Fel Van der Schueren (Bo)

Felix Baeten

Is waarschijnlijk niet afkomstig van fel (mooi), maar wel de afkorting van Felix. Hij was afkomstig uit de Boekent te Kerksken en niet al te snugger. Toen hij in de lering zat voor zijn plechtige Communie vroeg de onderpastoor: 'Felix, waar is God'. Hij fluisterde tegen een medeleerling: 'Wat hij mij nu vraagt, hij weet het beter dan ik'.

Teppes Fie / Tewwens Fie (Bo)

Sylvie D'Hoker

Is in het vorige nummer verkeerd gepubliceerd. Volgens Alfons zou het Tewwens Fie moeten zijn, de dochter van Tewwens Nelen (nvdr. misschien heeft de naam dan te maken met Teeuwis). Een teppen werd gezegd tegen een jongeman die nummer één trok op de loting (voor wie naar het leger moest). In Heldergem is mij maar één teppen bekend, en dat was een Moureels uit de Hoomstraat. Vandaar ook de namen Teppen zijn Mandjen, Tep zijn Torken, Tep zijne Marcel.

Kledden (Bo)

Thomas d'Haeseleer

Deze persoon, die jaren later burgemeester van Heldergem is geworden, dankte zijn naam van toen hij aan het bouwen was. Het was zomer en de metsers gingen reeds vroeg aan de slag. Reeds van bij de schemering was hij bezig om alles klaar te zetten. De burenen, die nog te slapen lagen, waren ontevreden, en riepen 'kledden' loopt daar weer, wijzend op een uitslover.

Woeste Sjalen (Bo)

Charles Schandevijl

Op zekere dag kwam Woeste met zijn gevolg een meeting geven. Hijzelf sprak geen woord Vlaams, maar hij had zijn redenaars mee. De moeder van Charles liep de straat af, luid roepende: 'Ik heb Woeste nog niet gezien, ik ga eens kijken' en meteen was de naam geboren.

Centens Dille (D)**Reinhilde De Vuyst**

Woonde niet op Centens hof, maar aan het begin van de Hallebaan, tegenover Klok Tist (zie aldaar) Op Centens hof woonde de broer van de echtgenoot van Dille. Hij was ongehuwd en woonde er samen met zijn eveneens ongehuwde zuster. Zijn naam was Centenze Charel maar hij werd ook Barra genoemd. De naam Centens is gegeven in de winters van 1890 en 1891, waarschijnlijk de strengste ooit opgetekend. Alles wat buiten stond was bevroren. Rapen, rogge, alles was weg, zelfs de notenbomen waren opengevroren. De koeien waren zo verzwakt dat men drie man nodig had om ze te leiden.

Het toeval wilde dat Charles een rapenveld te veel had. Hij liet het in bloei komen om het raapzaad te verkopen voor koolzaad, dat goed in de markt lag. De boeren hadden zelf geen raapzaad kunnen kweken en moesten alles gaan kopen. Charles verkocht toen dat zaad met kleine hoeveelheden aan schromelijk dure prijzen. Op het einde kwam men zelfs smeken voor zaad. Charles vertelde fijntjes dat het rapenveld heel wat centjes had opgebracht, en meteen was hij aan zijn naam.

De naam Bara is afkomstig van de liberale minister (rue Bara, place Bara). Charles was een anti-klerikaal en ging nooit naar kerk noch kluis. Elke dag passeerde hij voorbij de nonnetjes om naar zijn weide te gaan. Deze gunde hij geen blik, maar met pastoor De Kimpe sloeg hij wel een praatje, dit tot groot ongenoegen van de zusters.

Pintjens Suzanne (Bo)**Suzanne Schandevijl**

Niet haar grootmoeder, wel haar overgrootmoeder was afkomstig uit de Berg te Kerksken (Café De Pint)

Kezze**Jozef Van Durme**

Was geen handelaar in kersen, maar wel een landbouwer.(nvdr Zijn uitspraak 'zijn de kezzen al rijp' blijft dus mogelijk)

Dikke Lie (Be)**Amelia De Noose**

Was niet de echtgenoot van Martinus Gosseye, maar wel de dochter, zij was de echtgenote van Remi Van Der Hoeven.

Boentjes Jef (Bo)**Jozef De Schrijver**

Deze voddenkoopman uit Landlede kreeg vroeger ook de naam Barrez. Mij is enkel een stuk uit een liedje bekend "...Barrez die is portier, Lacarte is commissair..." maar waar beide namen vandaan komen is ook mij een raadsel.

Tot slot nog een aanvulling ons bezorgd door dhr. Maurice Heyman bij 'Goep' (Gustaaf Bisback). Goupil betekent inderdaad geen 'wolf' maar wel 'vos', wat het verband met 'goup' vrij onlogisch maakt.

Aanvullingen en opmerkingen zijn welkom bij.

William Minnaert	Heldergemstraat 106	9450 Heldergem	william.minnaert@smic.be
Roger De Troyer	Hallebaan 3	9450 Heldergem	